

برخورد امام صادق(ع) با غلو کنندگان چگونه بود؟

غالیان که گروه‌های مختلفی در طول تاریخ شیعه داشته‌اند، معتقد به الوهیت، نامیرایی، نبوت، حلول، و «قدیم بودن» ارواح ائمه علیهم‌السلام بوده‌اند

مجله مهر- حسن اجرایی : غالیان که گروه‌های مختلفی در طول تاریخ شیعه داشته‌اند، معتقد به الوهیت، نامیرایی، نبوت، حلول، و «قدیم بودن» ارواح ائمه علیهم‌السلام بوده‌اند. متکلمان شیعه در کتاب‌های مختلف خود هر کدام نگاهی خاص به غالیان داشته‌اند. حسن بن موسی نوبختی در «فرق الشیعه» شاخه‌های مختلف غالیان را برمی‌شمرد و اعتقاد به الوهیت، نبوت و نامیرایی ائمه را از شاخصه‌های اصلی عقاید غالیان ذکر می‌کند. همچنین شیخ مفید ویژگی‌های غالیان را اعتقاد به الوهیت، نامیرایی، علم غیب و قدیم بودن ارواح ائمه علیهم‌السلام می‌داند. متکلمانی همچون سید مرتضی، علامه حلی و خواجه طوسی هم، اعتقاد به الوهیت، ربوبیت، نبوت و حلول ائمه علیهم‌السلام را از اعتقادات غالیان می‌دانند. آنچه در همه این نظریات مشترک است، خداانگاری و الوهیت ائمه است که می‌توان آن را وجه مشترک اعتقادات غالیان دانست. **غالیان؛ گرایش کمرنگ از ابتدای اسلام** گرایش‌های غالیانه از همان ابتدای نبوت پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله ظهور کردند که می‌توان رگه‌هایی از آن را وارد شده از ادیان و فرهنگ‌های پیش از اسلام دانست. آنچنان که مردی یهودی و مردی مسیحی به پیامبر اکرم عرض کردند: «ای محمد آیا می‌خواهی تو را عبادت کنیم و پروردگار خویش قرار دهیم.» ایشان فرمودند: «پناه بر خدا از اینکه غیر خداوند را عبادت کنیم.» شیوه تبیینی رسول خدا صلوات‌الله‌علیه نشان دهنده خطر اندک و ناچیز این گرایش‌ها در ابتدای ظهور اسلام است. خط کمرنگ گرایش‌های غالیانه در دوران امامت حضرت امیرالمومنین، امام حسن و امام حسین و همچنین امام سجاد علیهم‌السلام هم ادامه یافت، اما هیچگاه منتهی به شکل‌گیری فرقه‌ها و باروری انشعابات جدید در مذهب شیعه نشد، اما اختلافات سیاسی میان عباسیان و امویان در زمانه امام باقر و امام صادق علیهم‌السلام، شرایط را برای شعله‌ور شدن آتش اختلاف و گسترش باورهای غالیانه آماده کرد. **تبیین و ارشاد؛ برخورد اولیه با غالیان** تا پیش از این دوره که به «دوره صادقین» مشهور است، مقابله ائمه با گرایش‌های غالیانه مبتنی بر تبیین و ارشاد بود، اما امام صادق علیه‌السلام با درک صحیح از خطر رو به گسترش این فرقه‌ها و گرایش‌ها به مبارزه جدی با آنان پرداخت؛ چنانکه پیش از امام صادق علیه‌السلام، هیچکدام از ائمه به معرفی غالیان و برخورد با آنها نپرداخته بودند. در دوره امام باقر علیه‌السلام، غالیان شروع به تکثیر کردند و از مراحل ابتدایی به سوی فرقه‌های منسجم حرکت کردند. سرانجام در عصر امام صادق علیه‌السلام، بسیاری از این فرقه‌ها تکامل یافتند و به طور کامل شکل یافتند. امام صادق علیه‌السلام با پیش‌بینی این خطر بزرگ، به ذکر نام رهبران این فرقه‌ها می‌پرداختند و آنها را لعن می‌کردند. «بنان التبان»، حمزه بن عمار ببری و... کسانی هستند که مورد نکوهش و لعنت امام باقر و امام صادق علیه‌السلام قرار گرفتند. **مبارزه جدی با فرقه‌های غالیانه در عصر امام صادق** رشد جریان‌های فکری از جمله اعتزال، کلام، حدیث و... در شرایطی شکل گرفت که منازعات سیاسی به اوج خود رسیده بود و عباسیان به شدت به دنبال برانداختن حکومت بنی‌امیه بودند. در همین حال جریان‌های منحرف غالیانه هم از فرصت استفاده کردند و به تبیین باورهای خود پرداختند. امام صادق علیه‌السلام در شرایط مختلف تلاش می‌کردند غالیان را نسبت به حقیقت وجود ائمه علیهم‌السلام آگاه کنند. در روایتی آمده است که ایشان به یکی از اصحاب خود به نام اسماعیل بن عبدالعزیز که افکار غالیانه داشت فرمود: «ای اسماعیل! برای من آبی در محل وضو بگذار تا وضو بگیرم.» اسماعیل با خود گفت: «من درباره او باورهای چنین و چنان داشتم (که مثلا او خالق و رازق است)؛ حال آنکه او احتیاج به وضو گرفتن پیدا می‌کند.» امام که از محل وضو خارج شد، به او گفت: «ای اسماعیل! ساختمان را بیش از آنچه ظرفیت دارد بالا نبرید که منهدم خواهد شد. ما را مخلوق بدانید و آنگاه هر چه می‌خواهید درباره ما بگویید.» امام صادق علیه‌السلام همچنین در پاسخ به یکی از یاران خود که گمان می‌کرد ایشان علم غیب مطلق دارند، گفت: سبحان‌الله. دست خود را بر سر من بگذار تا ببینی از این سخن مو بر بدنم راست شد. سپس فرمود: به خدا سوگند اینها که ما می‌گوییم جز روایت از رسول خدا نیست. ابوبصیر به خدمت امام صادق علیه‌السلام آمد و خبر داد که غالیان معتقدند ائمه علیهم‌السلام قطره‌های باران و ستارگان و برگ‌های درختان و نیز وزن آنچه که در دریاست و عدد خاک‌ها را می‌دانند. امام علیه‌السلام فرمود: نه. به خدا سوگند اینها را جز خداوند کسی نمی‌داند. **نام بردن از هفت شیطان و دستور کشتن غالیان** ایشان همچنین در رد ادعای ابوالخطاب که مدعی علم غیب مطلق امام بود و مدعی بود امام صادق علیه‌السلام این علم غیب را به او هم داده‌اند فرمود: «به خداوندی که غیر از او خدایی نیست سوگند، که من علم غیب نمی‌دانم و خداوند در مصیبت مردگانم به من اجر ندهد و در حیات زندگانم به من برکت ندهد اگر چنین مطلبی به او (ابوالخطاب) گفته باشم.» امام ششم شیعیان که ربییس مذهب جعفری خوانده می‌شوند، در رد گمانه‌ای که امامان علیهم‌السلام را تقسیم کننده رزق بندگان می‌دانستند فرمود: «به خدا سوگند ارزاق ما را جز خدا تقدیر و اندازه‌گیری نمی‌کند و من خود به غذایی برای

خانواده‌ام احتیاج داشتم، سینه‌ام تنگ و فکرم مشغول شد، تا اینکه رزق آنان را تامین کردم و نفسی به راحتی کشیدم.» امام صادق علیه‌السلام همچنین در مواردی به ذکر نام برخی از غالیان پرداخته که با عباراتی بسیار شدید و غلیظ همراه است. ایشان در تفسیر برخی آیات از جمله آیه «هل أنبئکم علی من تنزل الشیاطین تنزل علی کل افاک اثیم» فرموده‌اند: این شیاطین هفت نفر هستند؛ مغیره، بیان، صائد، حمزة بن عماره بربری، حارث، شامی و ابوالخطاب که شیطان بر ایشان نازل می‌شود. امام صادق علیه‌السلام در مواردی حتی دستور قتل برخی از غالیان را صادر فرمودند و فرمودند «هیچ کس به اندازه غالیان عظمت خدا را کوچک نکرده است.»